

2. Ս. Պետրոսի վանքին հիմնարկութիւնը հայկական է. պատմական եւ հնախօսական ակնարկներ.

Վերեւ տեսանք որ զլիսաւոր ուղեգրաց պատմութեան հաճաճայն, Հաւախօսի Ս. Պետրոսի վանքը ուրոյն հաստատութիւն մ'է Հայոց Ս. Փրկչի վանքէն. մին շինուած է Ս. Պետրոսի ուրացման տեղւոյն՝ որ է Կայիափայի տունը, և միւսն՝ նոյն Առաքելոյն զղջման և ապաշխարութեան տեղւոյն վրայ: Այս վանքն ալ հայկական հիմնարկութիւն մը ըլլալը Անաստաս վարդապետը իր «Վանօրէից ցուցակին» մէջ կը վկայէ հետեւեալ կերպով. «Պետրոսի վանքն, որ արտաքին փայտին է, ի կողմակէ Սեղիական, որ կոչի Հառաչումն Պետրոսի, ընչիւք եւ ծախիւք արհուրի շինեալ եղև»: Այս յիշատակարանէն զտա, դժբախտաբար ուրիշ յիշատակարանով մը չենք կրնար հաստատել այս հիմնարկութեան հայկական ըլլալը. միայն Վարդան վրդ. Մարթագիւն 1321ին կ'այցելէ Ս. Պետրոսի այն այրը, ուր Առաքեալը քաշուած էր ապաշխարելու համար, հաւանաբար Հառաչանոց վանքի եկեղեցին նոյն թուականին նոր քանդուած էր, և Վարդան վրդ. միայն այրը այցելեց: Ս. Տեղեաց իր Աղօթագիրքին մէջ «Հառաչումն Պետրոսի» անունով ունի աղօթք մը զոր տեղւոյն վրայ յօրինած էր, ըստ խնդրանոց Ս. Յակոբի մէկ երկու միաբաններու, կը գրէ ան. «եկեալ հաւայ ի Տեղիս եւ ի խոր վիւն ուր դառնակիւք հառաչակոյ եղաց Պետրոս զկորուս իւր մեծ ապաշխարաւք»... Պետրոսի ապաշխարութեան նկատմամբ ան ունի հետեւեալ հաստատումը որ կը ներկայացնէ քրիստոնէական հին դարերու ապաշխարողներուն սրտառուջ ձևերը. «եւ նա ի ծունկս իջեալ եւ ի դառնակիւք խոցոյն խածատէր զբազուկս իւր եւ հոսէր արիւնն, եւ ափ զափի հարեալ ապաշաւէր, եւ բարձն ծեծէր. վայ զոչելով անձին իւրոյ: Հարկանէր զծնաւան և ճողէր զմորուան, հոսէր արիւնն եւ նա ոչ իմանայր ի սրտին կակծոյն եւ ի ջերմութենէն . . . »: (Զեռ. Թ. 1130):

Անաստաս վրդ. ի վերեւի յիշատակարանին տակ, Աստուածատուր եպս. Տ. Յովհաննէսեան՝ իրր ծանօթութիւն հետեւեալը կը գրէ իր պատմութեան մէջ. «ի ձեռագիր օրինակս զոր ունիւք ստ մեզ, գրեալ է ի կողմն Սեղիական, սակայն փնկերով գեղիկ զսակի այժմ ի Սիոնի իբր 15 վայրիկան դիպ յարեւելք՝ փոքր ինչ զառ ի